

بسم الله الرحمن الرحيم

تدبر در قرآن

سوره مبارکه ملک

استاد ضرابی دی - بهمن ۱۴۰۰

جلسه دهم ۱۴۰۰/۱۲/۲۴

آیات شریفه : «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ (۲۸) قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ (۲۹) قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ (۳۰)»

بگو به من خبر دهید اگر خدا مرا و هر که را با من است هلاک کند یا ما را مورد رحمت قرار دهد چه کسی کافران را از عذابی پر درد پناه خواهد داد (۲۸) بگو اوست خدای بخشایشگر به او ایمان آوردیم و بر او توکل کردیم و به زودی خواهید دانست چه کسی است که خود در گمراهی آشکاری است (۲۹) بگو به من خبر دهید اگر آب [آشامیدنی] شما [به زمین] فرو رود چه کسی آب روان برایتان خواهد آورد (۳۰)»

عنوان: من بغیر از تو نبینم درجهان!

خداوند متعال در دنباله هشدار می‌دهد که به کافران از عاقبت سوء آنها داد و بعد از آن که به آنها خبر می‌دهد شما که می‌گویید وعده قیامت چه هنگام است «مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ» بدانید هنگامی که آن [وعده‌ی الهی] را از نزدیک ببینید، صورت‌هایتان زشت و سیاه می‌گردد، و به شما گفته می‌شود: «این همان چیزی است که تقاضای آن را داشتید!» از واقعیت تلخ دیگری برای آنها پرده بر می‌دارد «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ» بگو: «به من خبر دهید اگر خداوند مرا و کسانی را که با من هستند هلاک کند، یا ما را مورد رحمت قرار دهد، (یعنی در هر صورت ما اهل ایمان، مولایی داریم که به او تکیه می‌کنیم، اما) چه کسی کافران را از عذاب دردناک پناه می‌دهد؟» در سوره مبارکه محمد (ص) آیه ۱۱ به همین معنا اشاره دارد»

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ - و آن این است که خداوند مولا و سرپرست کسانی است که ایمان آورده‌اند؛ اما کافران مولایی ندارند که عذاب را از آن‌ها بگرداند.

عمر که بی‌عشق رفت هیچ حسابش مگیر آب حیاتست عشق در دل و جان‌ش پذیر
این کلام نورانی: «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَ مَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا» هشدار می‌دهد
به اهل ایمان دارد که اگر ایمان خود را به ظلم گناه و شرک آلوده کنند و در
خالص نمودن آن نکوشند، باید منتظر عقوبت آن باشند؛ پیامبر (صلی الله علیه
وآله) فرمود: «يَا مَعْشَرَ قُرَّاءِ الْقُرْآنِ، اتَّقُوا اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ فِيمَا حَمَلَكُم مِّنْ كِتَابِهِ، فَإِنِّي
مَسْئُولٌ، وَ إِنِّكُمْ مَسْئُولُونَ، إِنِّي مَسْئُولٌ عَنْ تَبْلِيغِ الرِّسَالَةِ، وَ أَمَّا أَنْتُمْ، فَتُسْأَلُونَ عَمَّا
حُمِّلْتُمْ مِّنْ كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّتِي- ای گروه خوانندگان قرآن! از خداوند در مورد
تکالیفی که در کتابش بر دوش شما نهاده است بترسید که قطعاً من نیز بازخواست
می‌شوم و شما نیز بازخواست خواهید شد، من از رساندن رسالت الهی پرسیده
می‌شوم و اما شما در مورد تکالیفی که از کتاب پروردگارم و از سنت من بر
دوش شما نهاده شده است. «(الکافی، ج ۴، ص ۶۱۱) حضرت امیر (ع) می‌فرماید:»
اتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادِهِ وَ بِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ حَتَّى عَنِ الْبَقَاعِ وَ الْبَهَائِمِ - از خدا در
مورد بندگان و شهرهایشان بترسید، و تقوا پیشه کنید زیرا شما در پیشگاه خداوند،
حتی از شهرها و خانه‌ها و حیوانات بازخواست می‌شوید. «(بحار الأنوار، ج ۳۲،
ص ۴۱) و نیز فرمود: «مَنْ أَصْلَحَ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ أَصْلَحَ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ النَّاسِ
وَ مَنْ أَصْلَحَ أَمْرَ آخِرَتِهِ أَصْلَحَ اللَّهُ لَهُ أَمْرَ دُنْيَاهُ وَ مَنْ كَانَ لَهُ مِنْ نَفْسِهِ وَاعِظٌ كَانَ
عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ - هر کس [رابطه] میان خود را با خدا اصلاح کند، خدا
[رابطه] میان او و مردم را اصلاح فرماید و هر کس کار آن جهان خود را به
صلاح آورد، خدا کار این جهان او را اصلاح کند و هر (که واعظی درونی داشته
باشد، او را از جانب خداوند نگهبانی است)» (نهج البلاغه، کلام ۸۹)

اولین و آخرین و ای احد ظاهرین و باطنین و بی عدد

این جهان و آن جهان و در نهان آشکارا در نهان و در عیان

هم عیان و هم نهان پیدا توئی هم درون گنبد خضرا توئی

در ازل بودی و باشی همچنان تا ابد هستی و باشی جاودان...

علی بن حسین عبدی گوید: شنیدم امام صادق (در نماز روز عید غدیر چنین
می‌فرمود: «خدایا! ای کسی که وعده‌ات راست است و خلف وعده نمی‌کنی و ای

خدایی که هر لحظه به کاری می‌پردازد، تو با دوستی دوستانه، نعمت را بر ما تمام نمودی، آنان که بندگان در مورد آنان بازخواست می‌شوند؛ زیرا خود فرمودی: سپس در آن روز [همه شما] از نعمت‌هایی که داشته‌اید بازپرسی خواهید شد! (تکواثر/۸) و نیز فرمودی: وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ و با ولایت دوستان هدایت‌گرت بعد از پیامبرت که بیم‌دهنده و اعلام خطرکننده و چراغ فروزان بود، گواهی خالصانه به خود را بر ما منت نهادی و با دوستی آنان و بیزاری از دشمنانشان، دین ما را کامل گردانیدی و با تجدید عهد آنان، نعمت‌هایت را بر ما تمام نمودی و پیمان آغاز آفرینش را به ما یادآوری کردی و ما را از اجابت‌کنندگان آن قرار دادی و آن عهد و میثاق را به یادمان آوردی و یادت را از خاطرمات محو نساختی؛ زیرا خود فرمودی: و [به خاطر بی‌اور] زمانی را که پروردگارت از پشت و صلب فرزندان آدم، ذریه آن‌ها را برگرفت و آن‌ها را گواه بر خویشان ساخت [و فرمود: «آیا من پروردگار شما نیستم»؟ گفتند: «آری، گواهی می‌دهیم»! (اعراف/۱۷۲)] (تهذیب الأحکام، ج ۳، ص ۱۴۵) با عنایت به هشدار وارده در آیات و احادیث، اهل ایمان در خطر آلودگی به گناهان و از دست دادن ایمان خود قرار دارند و حفاظت از ایمان به مراقبت دائمی و اصلاح رابطه خود با خداوند نیاز دارد.

آیه شریفه «قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَنَّا بِهِ وَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ- بگو: «او خداوند رحمان است، ما به او ایمان آورده و تنها بر او توکل کرده‌ایم؛ و به زودی می‌دانید چه کسی در گمراهی آشکار است»! روی سه محور اساسی تکیه می‌کند:

«قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَنَّا بِهِ»، «وَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا»، «فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ» تقویت ایمان به خداوند رحمان، تکیه و اعتماد تنها به او، چشم دوختن به وعده الهی در رستگاری نیکوکاران و هلاکت ستمکاران؛ اینها اساس و شالوده سرمایه مؤمنین است که باید از آن حراست کنند.

من بغیر از تو نبینم درجهان
قادر پروردگارا جاودان
من ترا دانم ترا دانم ترا
حق ترا کی غیر باشد ای خدا

چون به جز تو نیست در هر دو جهان لاجرم غیری نباشد در میان
در قرآن می‌خوانیم: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَ عَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ- مؤمنان کسانی هستند که چون یاد

خدا شود، دل‌های آنان بترسد و چون آیتش بر آنان خوانده شود، بر ایمانشان بیفزاید و بر پروردگار خود توکل کنند.» (انفال / ۲) امیرمؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید: «حقیقت ایمان بر چهار پایه استوار است که عبارتند از: صبر، یقین، عدل و جهاد - الایمان علی اربع دعائم: علی الصبر و الیقین و العدل و الجهاد» (نهج البلاغه، حکمت ۳۰) «و کفر که نقطه مقابل آن است، بر چهار پایه بنیان نهاده شد. کنجکاوی بیهوده، خصومت و دشمنی کردن، انحراف از حق و ایجاد اختلاف - و الکفر علی اربع دائم: علی التعمق و التنازع و الزیغ و الشقاق» (نهج البلاغه، حکمت ۳۰)

از تقابل ارکان ایمان و کفر این نکته به دست می‌آید که هرگاه شخصیت فردی با ارکان ایمان شکل گیرد، اساس کفر از او دور می‌گردد و به عکس؛ زیرا همانگونه که ایمان و کفر قابل جمع نیستند، ارکان آن دو نیز جمع نمی‌شوند؛ حلم و بردباری با تعجیل در امور بی‌فایده، علم و دانایی با جهل و نادانی، عدل و برابری با ظلم و نابرابری و سعی با سستی، هرگز با هم جمع نمی‌شوند. بنابراین، نمی‌توان ایمان را با جهل یا شک، مقارن دانست؛ زیرا یکی از ارکان ایمان، یقین است (قبلاً گفته شد که ایمان به معنای اعتقاد و تصدیق بوده و تصدیق، برترین مرتبه یقین است.) حیات مؤمنانه، نمی‌تواند یک زندگی جاهلانه و همراه با شک و تردید باشد. ؛ چرا که رکن اصلی و پایه اساسی ایمان در زندگی انسان، شناخت و یقین است و مؤمن واقعی، با همین ویژگی شخصیت حقیقی‌اش را در جامعه با زدودن جهل و اجتناب از محارم و عمل به واجبات و آنچه رضای خداست، به دست می‌آورد؛ علی علیه السلام فرمودند: «الایمان شجرة اصلها الیقین و فرعها التقی و نورها الحیاء و ثمرها السخاء- ایمان، درختی است که ریشه‌اش یقین و شاخه‌اش تقوا و شکوفه‌اش شرم و حیا و میوه‌اش، بخشنده‌گی و سخاست.» (غررالحکم و دررالکلم، ص ۸۹)

عنوان: دریا نام دیگر چشم‌های توست!

در آیه شریفه «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ - بگو: «به من خبر دهید اگر آب‌های [سرزمین] شما در زمین فرو رود، چه کسی آب جاری و گوارا در دسترس شما قرار می‌دهد؟!» که آخرین آیه از این سوره شریفه است، به موضوع مالکیت مطلق خداوند برمی‌گردد که در اولین آیه از همین سوره با آن

شروع شده بود؛ «تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» - بزرگوار خدایی که سلطنت ملک هستی به دست قدرت اوست و بر همه چیز تواناست» روشن است که اساسی‌ترین امر هدایت، یافتن سرچشمه حیات و مبدأ همه کمالات وجودی، خداوند هستی بخش است؛

بیا تا قدر این نعمت بدانیم که در بحران بی آبی نمایم
بیا از بهر حفظ آن بکوشیم وجود آب را ارزش شماریم

اگر کسی این مرحله را به درستی طی نکند و به فقیر مطلقى مانند خود پناه ببرد و تکیه کند، بعد از آن هیچ امری از امور زندگی دنیا و آخرتش سامان نمی‌یابد. از این رو مقصود از «مَاءٍ مَّعِينٍ» در آیه شریفه که هدایت به سوی مبدأ متعال می‌کند، و دیگر مصادیق بالاتر و والاتر که در روایات آمده است به همین معنا هدایت می‌کند؛ عَمَّار (رحمة الله علیه) گوید: «در برخی از غزوات رسول خدا (صلی الله علیه و آله) با آن حضرت بودم و علی (علیه السلام) علمداران لشکر دشمن را کشت و صف آن‌ها را درید و هم چنین عمرو بن عبد الله جمحی و شیبۀ بن نافع (دو تن از پهلوانان آن‌ها را) کشت، من [در این هنگام] نزد رسول خدا (صلی الله علیه و آله) آمده و عرض کردم: «ای رسول خدا (صلی الله علیه و آله) بهراستی علی (علیه السلام) در راه خدا حق جهاد را ادا کرد». فرمود: «... فَقَالَ لِأَنَّهُ مِنِّي وَ أَنَا مِنْهُ وَ ارِثُ عِلْمِي وَ قَاضِي دِينِي وَ مُنْجِزُ وَعْدِي وَ الْخَلِيفَةُ بَعْدِي وَ لَوْلَاهُ لَمْ يُعْرِفِ الْمُؤْمِنُ الْمَحْضُ بَعْدِي حَرْبُهُ حَرْبِي وَ حَرْبِي حَرْبُ اللَّهِ وَ سِلْمُهُ سِلْمِي وَ سِلْمُ اللَّهِ أَلَا إِنَّهُ أَبُو سِبْطِي وَ الْأَئِمَّةُ بَعْدِي مِنْ صُلْبِهِ يُخْرِجُ اللَّهُ تَعَالَى الْأَئِمَّةَ الرَّاشِدِينَ وَ مِنْهُمْ مَهْدِي هَذِهِ الْأُمَّةُ ... - او از من است و من از اویم، و او وارث علم من و اداکننده دین من و وفاکننده وعده من و جانشین پس از من است؛ و اگر او نبود مؤمنین خالص پس از من شناخته نمی‌شدند، جنگش جنگ من و جنگ من جنگ خداست، و سازشش سازش من و سازش من سازش خداست؛

هرآینه او پدر دو سبط من است و امامان پس از من از صلب اویند، و خدای تعالی [از صلبش] امامان راشدین را بیرون آورد، و مهدی این امت از ایشان است». عرض کردم: «پدر و مادرم به فدایت این مهدی (کیست)؟» فرمود: «ای عَمَّار! به درستی که خدای تبارک و تعالی به من عهد فرموده که از صلب حسین (علیه السلام) امامان نه‌گانه را بیرون آورد، و نهمین فرزندش از دیدگان پنهان شود، و همین است گفتار خداوند متعال: قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ

يَأْتِيَكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ برای او غیبتی است طولانی که از آن جمعی برمی‌گردند و در آن دسته‌ای دیگر پایدار می‌مانند، هنگامی که آخر الزمان شود بیرون می‌آید و دنیا را پر از عدل و داد می‌کند، چنانچه پر از ظلم و جور شده باشد، و بر تأویل جنگ کند چنانچه من بر تنزیل جنگ کردم، و او همان من و شبیه‌ترین مردمان به من است، ای عَمَّار (رحمة الله علیه)! پس از من فتنه‌ای می‌آید و وقتی آمد از علی (علیه السلام) و حزب او پیروی کن زیرا او با حق و حق با اوست» (بحار الأنوار، ج ۳۳، ص ۱۸)

تو را سری ست که با ما فرو نمی‌آید مرا دلی که صبوری از او نمی‌آید
کدام دیده به روی تو باز شد همه عمر که آب دیده به رویش فرو نمی‌آید

بر همین اساس وقتی علی بن جعفر از برادر خود موسی بن جعفر (علیه السلام) تأویل آیه: «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ» را پرسید. فرمود: «اگر امام خود را نیابید و دیگر از سرچشمه‌ی زلال او آب ننوشید، چه می‌کنید؟! حسن بن محبوب از امام رضا (علیه السلام) روایت کرده است که آن جناب فرمود: «به ناچار فتنه بسیار شدید و سختی روی می‌دهد که هر دوست و مصاحبی از ما در آن فتنه می‌افتد. و این فتنه هنگامی است که شیعیان سؤمین اولاد مرا گم می‌کنند و او از میان ایشان می‌رود که بر او اهل آسمان و زمین گریه می‌کنند و هر مرد و زن تشنه دیدار او می‌باشند و هر غمگین و حزینی او را طالب می‌باشند و بر دیدن او حسرت می‌خورند. پس از آن فرمود: «پدر و مادرم فدای او باد که اوست همانم جدّ بزرگوارم و شبیه من و شبیه موسی بن عمران (علیه السلام) و برتن او لباس‌هایی از نور می‌باشد که به شعاع روشنایی قدس افروخته می‌شود. چه بسیار مرد و زن مؤمن و مؤمنه که سرگردان و غمگین می‌باشند و تشنه آن آب شیرین و گوارا هستند. گویا ایشان را می‌بینم که در اوقات عمر خود به دیدار او موفّق نمی‌شوند و از دیدن او مأیوس هستند. و ندایی شنیده می‌شود که از دور و نزدیک همه آن را می‌شنوند. اوست رحمت بر مؤمنین و عذاب بر کافرین». (عیون أخبار الرضا، ج ۲، ص ۷)

ای آب حیات قطره از آب رخت وی ماه فلک یک اثر از تاب رخت
گفتم که شب دراز خواهم مهتاب آن شب شب زلف تست و مهتاب رخت

وصلی الله علی محمد وآله